

НАСИЛИЕТО СРЕЩУ ДЕЦА.

ЗАКРИЛА И ПРЕВЕНЦИЯ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО НА ЕС

Яница Златева

За избора на тема

За мен Правото е не само инструмент, чрез който се балансират обществените отношения, а и възможност за глобална закрила и помощ на хора в рискови групи, към които се отнасят и децата. Заради дълготрайния ми интерес в социалния аспект на Правото, исках да се информирам повече по въпроси във връзка със закрилата на децата и да проуча европейския опит в тази сфера.

Тъй като трябваше да насоча вниманието си само към един конкретен въпрос, избрах това да бъде насилието срещу деца. В разработката се постарах да представя най-вече европейското законодателство и мерките, които се предприемат във връзка с насилието срещу деца. Обърнах внимание на международните източници (по специално на Конвенцията на ООН за правата на детето), защото те представляват основната при създаване на европейските актове. Разгледах и българското отражение на проблема.

Увод и кратка история

В света отдавна се признава нуждата от специална грижа и закрила на децата. За първи път този въпрос се поставя през 1924 г. в Декларацията на Лигата на нациите за правата на детето. През 1959 г. Общото събрание на ООН приема Декларация за правата на детето, но едва 30 години по-късно правата на детето се формулират в задължително международно споразумение- Конвенцията на ООН за правата на детето (КПД), която е най-масово ратифицирания документ от този тип. Когато се разглежда въпроса за закрила на децата през призмата на човешките права, трябва да се има предвид, че тази конвенция е най-важният инструмент за защита на човешките права и изходна база по този въпрос. КПД специално постановява, че всички държавни институции трябва да спазват и

гарантират правата, определени в Конвенцията, „на всяко дете в рамките на юрисдикцията на страната”, без каквато и да било дискриминация.

Милиони деца по света са жертви на насилие. Срещу тях продължават да се правят посегателства, да се експлоатират, да бъдат въвличани в трафици. Насилието срещу деца със сигурност не е ново явление. Това, което се разбира под „насилие” обаче постепенно се променя. Международното обществено внимание подтиква към по- широко разбиране на различните категории насилие срещу деца – от насилието в семейството и институциите до организираните сексуални престъпления, включително детската проституция, секстуризма и детската порнография. В допълнение към тази развиваща се концепция за насилието срещу деца, трябва да се прибави и фактът, че дефиницията за насилие се променя от държава на държава, от една култура на друга. Различните страни определят различни равнища на „правното” насилие срещу деца, характеризирайки някои форми на насилие като допустимо наказание. До скоро само няколко държави забраняваха напълно каквото и да е насилие срещу деца- Швеция, Финландия, Дания, Норвегия, Австрия и Кипър.

Комисията на ООН по ограничаване на престъпността и наказателното правосъдие може да насочва държавите, които реформират наказателните си правосъдни системи, така че да отговарят на нуждите на децата. Международното техническо сътрудничество е задължително, за да се гарантира, че националните системи стават по- ефективни в борбата срещу насилие срещу деца и предотвратяването им и превръщане в жертви от самите системи.

Дефиниция

В настоящата разработка, насилието срещу деца ще бъде дефинирано в широк смисъл, като включва преднамерено поведение на хора спрямо деца, което е възможно да им причини физическа или психологическа вреда. Това включва: физически посегателства, сексуални престъпления и експлоатация, социални форми на насилие като експлоатиране на детски труд и използване на деца във въоръжени конфликти. Акцентът не се поставя просто върху „посегателства срещу деца”, тъй като тази дефиниция е

различна в различните държави и култури. Много форми на насилие, които вредят на децата, остават извън общоприетата дефиниция за посегателство срещу деца.

Според Конвенцията за правата на детето, за дете се счита всеки човек под 18-годишна възраст.

Машаб на проблема

Насилието срещу деца се проявява в редица форми. На някои от тях, като трафика или организираните педофилски мрежи например, медиите отделят голямо внимание. Но други са не толкова лесно забележими. Такова е насилието, което става на места, считани по презумпция за сигурни убежища за децата, като училището, семейството или социалните домове за отглеждане на деца. В много европейски страни обществото толерира и дори одобрява някои продължаващи да съществуват форми на насилие над децата, особено в семейната среда.

Различните проявления съществуват както в развиващите се държави, така и в развитите. Точният машаб на проблема обаче е неизвестен, тъй като едва в последните няколко десетилетия превесът на преднамереното физическо и психическо насилие над деца от страна на родители и други лица, започва широко да се разкрива и документира.

Въпреки многобройните международни и регионални договори, които защитават правата на децата, насилието над децата си остава широко разпространено. То съществува във всяка страна в Европа, независимо от кой географски регион са хората или с какво социално положение. Макар и в различна степен, насилието може да увреди здравето на децата и да ги лиши от способността да учат и да се социализират нормално, както и да остави неизлечими следи върху живота им като възрастни.

ЕС и правата на детето

С цел да утвърди правата на детето, ЕС от години е ангажиран с многостранни действия, които по-специално включват следните елементи:

-Изпълнение на Насоките от Европейския съвет от 2003 г. относно децата и въоръжените конфликти;

-Обсъждане на правата на детето с трети страни, по-специално в рамките на политически диалог;

-Финансиране, по-специално чрез Европейската инициатива за демокрация и права на човека, за проекти, насочени към утвърждаване и закрила на правата на детето;

-Проследяване на напредъка в утвърждаването на правата на детето и подкрепата за реформата в закрилата на правата на детето в страни-кандидатки или потенциални страни-кандидатки по време на целия процес на разширяване;

В рамките на ООН, ЕС наред с държавите от Латинска Америка ежегодно предлага резолюция „Права на детето“ и редовно призовава държавите да подпишат, ратифицират и изпълняват Конвенцията за правата на детето и незадължителните протоколи към нея;

Подкрепа за дейността на съответните международни и регионални фактори в областта на правата на детето, по-специално Генералния секретар на ООН, Съвета за сигурност на ООН, органите, създадени съгласно договорите за ООН, особено Комитета по правата на детето, специалните процедури и механизми на ООН, както и подкрепа за съответните организации на ООН, особено УНИЦЕФ, Службата на върховния комисар на Обединените нации за правата на човека, Международната организация по труда, Световната здравна организация и Фонда на ООН за населението, както и регионални механизми, по-специално Съвета на Европа, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, Европейската мрежа от омбудсмани по въпросите на децата, както и организации на гражданското общество.

В рамките на политиката на ЕС за развитие, „*Европейският консенсус относно развитието*“ включва зачитането на правата на детето в държавите-членки на ЕС чрез позоваване на основните международни мрежи по правата на човека и Целите на хилядолетието за развитие.

ЕС разглежда въпросите на децата в три направления: а) конкретни проблеми като насилието срещу деца, деца, засегнати от въоръжени конфликти, трафик на деца и др.; б) права и потребности на децата по конкретни теми като образование, здравеопазване, както и в) включване в по-голяма степен на правата на детето като един от възловите въпроси във всички програми и проекти, финансирани от ЕС.

Ръководните насоки за прилагането на тази политика и насоките на ЕС за включването на правата на детето в политиката на държавно равнище, изискват подходът към децата да се основава на техните права, а тези права да се разглеждат като възлов въпрос. Документите за политиката по сектори са допълнителни инструменти за действие.

Международни актове за защита на детето и родителската отговорност

В дадения неизчерпателен списък ще изброя по-важните конвенции, които са с различен обхват, но с една цел- да спомогнат на международно ниво за благоденствието на децата. Някои конвенции са ратифицирани само от част от държавите-членки, но по-значимите са ратифицирани и задължителни за всички.

Организация на обединените нации:

- **Конвенция за правата на детето от 1989 г.**
Тази Конвенция утвърждава, че всички деца са равни и имат право да упражняват правата си на оцеляване, развитие, участие и защита. Тя определя принципа, че Висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, Всички държави-членки са ратифицирали Конвенцията.

Съвет на Европа:

- **Европейска конвенция за защита на правата на човека от 1950 г.**
Тази конвенция защитава основните права и свободи и създава Европейския съд по правата на човека, който може да гарантира тяхното спазване. Някои от клаузите ѝ се отнасят до семейството и децата, като например правото на зачитане на семейния живот (член 8). Тя е ратифицирана от всички държави-членки.
- **Европейска конвенция за осиновяване на деца от 1967 г.**
Целта на тази конвенция е да хармонизира законите на държавите-членки и да се избягват правни колизии в случаите, когато осиновяването предполага прехвърляне на детето от една в друга държава. Тя разглежда условията за осиновяване и правните последици от него. Ратифицирана е от Дания, Германия, Гърция, Ирландия, Италия, Португалия, Швеция и Обединеното кралство.

- **Европейска конвенция за правния статут на извънбрачните деца от 1975 г.**
Целта на тази конвенция е да приравни статута на извънбрачните деца с този на децата на родители, сключили брак.
- **Европейска конвенция за признаване и изпълнение на решения относно попечителството на деца и възстановяване на попечителството на деца от 1980 г.**
В преамбюла на тази конвенция се посочва, че благополучието на детето е от основно значение при вземане на решения за попечителство. Целта ѝ е да разреши затрудненията, произтичащи от спорове за попечителство между родители, които живеят в различни европейски държави. Ратифицирана е от всички държави-членки.
- **Европейска конвенция за упражняване на правата на децата от 1996 г.**
Целта на тази конвенция е да защити интересите на децата. Тя съдържа редица процедурни мерки, предназначени да гарантират спазването на правата на децата. Ратифицирана е от Германия и Гърция.
- **Нова Конвенция за лични контакти между деца и разведени или разделени родители**
Целта на конвенцията е да определи общите принципи, на които ще се основават съдебните решения за срещи с детето, както и да установи подходящи предпазни мерки и гаранции, които да осигурят правилното осъществяване на личните срещи и незабавното връщане на децата след изтичане на периода на срещата. Тази конвенция още не е влязла в сила.

Хагска конференция:

Хагската конференция е приела няколко конвенции в областта на защитата на детето. Най-важните от приетите наскоро конвенции са:

- **Конвенция за защита на децата и сътрудничество в областта на международното осиновяване от 1993 г.**

Целта на тази конвенция е да защити осиновените деца в родните им страни, като по възможност им се намери дом в тези страни. Тя предвижда сътрудничество между властите на различни държави.

➤ **Конвенция за гражданскоправните аспекти на отвлечането на деца от 1980 г.**

Целта на тази конвенция е да се защитят децата от вредните аспекти на международното отвлечане и задържане, като се създаде процедура за незабавното им връщане чрез система на сътрудничество между централните власти. Ратифицирана е от всички държави-членки.

- **Конвенция за компетентността, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството във връзка с родителската отговорност и мерките за закрила на децата от 1996 г.**

Тази конвенция определя правила за компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на мерки във връзка с родителската отговорност и закрилата на децата. По принцип за компетентен се смята съдът в договарящата държава, в която обичайно живее детето. Създаден е механизъм за сътрудничество между централните власти.

Програмата ДАФНЕ III

Европейският съюз регулярно предоставя средства под формата на различни програми за борба с насилието. Такава специфична програма, която ще се изпълнява до 2013 е ДАФНЕ III (Превенция и борба срещу насилието спрямо деца, жени и младежи; защита на жертвите и рисковите групи). ДАФНЕ III е приета с Решение № 779/2007/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 20 юни 2007 г. Тя е част от Рамкова програма: Основни права и справедливост, която е част от Обща програма "Сигурност и защита на свободите" на Главна дирекция "Правосъдие, свобода и сигурност" на Европейската комисия.

Програмата ДАФНЕ III цели да допринесе за предпазването от и борбата със всички форми на насилие спрямо деца, жени и млади хора, (в т.ч. сексуална експлоатация

и трафик на хора) чрез превантивни мерки и подкрепа за защита на жертви и рискови групи.

Програмата ще осъществи целите си чрез транснационални действия (субсидии), собствени действия на ЕК (контракти) или оперативни субсидии за неправителствени организации (НПО). Някои от преследваните с тези субсидии цели са:

- подпомагане и насърчаване дейностите на НПО и други организации в тази област;
- развиване и приложение целеви мерки за повишаване на осъзнаването;
- разпространение резултатите от ДАФНЕ;
- финансиране мерки за положително отношение към хората в риск;
- изграждане и поддържане мултидисциплинарни мрежи;
- разпространяване информация и добри практики;
- да се измислят и тестват образователни материали, които повишават осъзнаването и информираността;
- да се изследват феномени свързани с насилието и последствията от него;
- да се развиват и изпълняват поддържащи програми за жертви и хора в риск, както и интервенционни програми за извършители.

За периода 2007 – 2013 г. общият бюджет на програмата възлиза на над 114 милиона евро.

Програмата е отворена за неправителствени организации (НПО), местни власти и институции (основно университети и научно-изследователски институти) от 27-те страни-членки на Съюза, страните от Европейската икономическа зона, страните кандидат-членки и страните от Западните Балкани. Финансирането на страните-кандидат-членки и тези от Западните Балкани подлежи на допълнителни условия и преговори с ЕК.

Насилието срещу деца и българските опити за ограничаването му

Насилието се очертава като един от основните проблеми, с който се сблъскват децата в България. Според официалната статистика държавните органи за закрила всяка

година идентифицират и работят по приблизително 1800 случая на насилие над деца. Освен това, проведени проучвания показват, че много случаи на насилие остават скрити. В израз на стремежа към пълноценна грижа за детето, през 2000 г. се приема Закон за закрила на детето и въз основа на него се създава Държавната агенция за закрила на детето като специализиран орган. Държавната политика за закрила на детето се осъществява въз основа на приета от Народното събрание по предложение на Министерския съвет Национална стратегия за детето, изградена върху принципите на този закон. Според начина на предоставянето им, Законът регламентира три основни вида мерки за закрила на детето- в семейна среда, полицейска закрила и специализирана закрила на деца на обществени места. Всяка от тези мерки се изразява в специфични средства.

От 2005 г. УНИЦЕФ (Детският фонд на ООН) има представителство и в България. Организацията оказва подкрепа на българското правителство в усилията му да се справи със съществуващите проблеми и да използва историческия импулс на европейската интеграция в полза на всички български деца и защитата на техните права като част от подобряването на социалното единство. Във връзка с това, УНИЦЕФ подпомага както правителствени, така и неправителствените си партньори за повишаване на общественото внимание и ресурсите към и за децата, както и за полагането на система за контрол и защита на техните права.

Основната цел на програмата на УНИЦЕФ за страната е да подкрепя визията децата да растат здрави, образовани, информирани, социално активни и отговорни. Да растат в безопасна в сигурна семейна и обществена среда, която ги подкрепя и им дава възможности за реализация, да се чувстват сигурни в развитието си като млади хора. Тази цел ще допринесе за реализиране правата на детето и приложението на Конвенцията за правата на детето.

На национално равнище УНИЦЕФ подкрепя държавните институции, отговорни за координацията между отделните сектори, така че правата на децата да са на преден план в политическата програма и да се въведе интегрирана национална политическа рамка по отношение на децата.

На регионално равнище УНИЦЕФ подкрепя развитието на капацитета на областните и общински власти в приемането на нови подходи за насърчаване закрилата на детето. Принципите на подхода за планиране, основан на човешките права, и на управление, базирано на резултати, са крайъгълен камък за развитието на капацитета на местните ръководни органи за социална закрила.

УНИЦЕФ подкрепя най-добрите практики и модели за закрила и благоденствието на детето, за развитие и участие на младите хора, за ранно детско развитие и създаване на нови социални услуги за деца. Тези проекти се пилотират, оценяват и разпространяват в национален мащаб.

Заклучение

Въпреки широката рамка от инструменти, стандарти и ангажименти по правата на детето и първоначалния напредък по постигането на договорените цели, реалността за много деца по света е в рязък контраст с тези ангажименти и цели: Все още има деца, които са изправени пред сериозни заплахи за своето оцеляване, страдат от липса на възможности за качествено образование, подходящо здравеопазване и социални грижи; те са жертва на най-тежки форми на детски труд, сексуална експлоатация и малтретиране, болести, въоръжени конфликти, различни форми на насилие; принуждавани са да встъпват в ранни бракове и да изтърпяват вредни традиционни практики. Деца, които са част от уязвими групи, или деца в особено затруднено положение са изправени пред особено големи рискове и са изложени на дискриминация, маргинализация и изключване. Момчетата са изложени на специфични рискове и се нуждаят от особено внимание.

Грижата за децата трябва да бъде приоритетна във всяка държава- членка, а чрез създадените нормативни инструменти не само да се гарантира, но и да се следи за полагането ѝ. Само така може да се осигури ефективна защита по отношение на най-уязвимата обществена група- децата и да им се даде шанс за по- добро бъдеще.

Литература

1. Доц. д-р Иван Петров, Международни аспекти на престъпленията срещу деца, изд. СIELA, София 2004;
2. Информационно издание на Представителството на Върховния комисар за бежанците на ООН в България; адаптация на списание „Refugee children”;
3. Закон за закрила на детето (Обн., ДВ, бр. 48 от 13.06.2000 г.)
4. www.unicef.bg
5. Официален сайт за достъп до правото на Европейския съюз – www.eur-lex.europa.eu
6. Насоки на ЕС за утвърждаването и защитата на правата на детето, публикувани в www.consilium.europa.eu
7. www.evrofinansirane.eu